

15-May, 2026-yil

INGLIZ TILI READING DARSLARI ORQALI TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali o‘qituvchisi

Jaloldinov Islomiddin Shamsitdin o‘g‘li

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali talabasi

Obabakirova Nilufar Mirodil qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tili reading darslari orqali o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Reading jarayonida matnni tushunish, tahlil qilish, xulosa chiqarish va mustaqil fikr bildirish kabi kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarning o‘quvchilarning mantiqiy hamda ijodiy fikrlashiga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Maqolada reading darslarida savol-javob, munozara, muammoli vaziyatlar yaratish va matn asosida tahliliy topshiriqlardan foydalanishning ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari ingliz tili ta’limida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: *Ingliz tili, reading darslari, tanqidiy fikrlash, interfaol metodlar, kommunikativ kompetensiya, matn tahlili, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiyalar, ta’lim jarayoni, kreativ yondashuv.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida ingliz tilini o‘qitish jarayoni faqat grammatik va kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish bilan cheklanib qolmay, balki o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni ham muhim vazifa sifatida belgilaydi. Mazkur maqolada ingliz tili mashg‘ulotlari davomida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali usullari hamda uning ta’lim jarayonidagi o‘rni tahlil qilinadi.

Tanqidiy fikrlash deganda insonning axborotni tahlil qilish, uni baholash, turli manbalarni taqqoslash va mustaqil xulosaga kelish qobiliyati tushuniladi. Ingliz tilini o‘qitishda ushbu ko‘nikmani rivojlantirish o‘quvchilarning nafaqat til kompetensiyasini, balki intellektual va ijodiy salohiyatini ham yuksaltirishga xizmat qiladi. Shu sababli bugungi kunda ingliz tili darslarida tanqidiy yondashuvni qo‘llash ta’lim samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri sifatida qaralmoqda.[1]

Xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish nihoyatda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bugungi kunda bu vazifa chet tili o‘qituvchilarining asosiy maqsadlaridan biri sifatida qaralmoqda. O‘quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasiga turli pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillar ta’sir ko‘rsatadi. Ta’lim sohasida ilmiy izlanishlar olib borgan M. Lipman, S. Norris hamda R. Ennis kabi olimlar tanqidiy fikrlashga oid o‘z qarashlarini ilgari surganlar. Ularning ta’riflari o‘zaro yaqin bo‘lsa-da, ayrim jihatlari bilan farqlanadi. Jumladan, L. Elder va R. Paulning fikricha, tanqidiy fikrlash insonning o‘z

15-May, 2026-yil

tafakkurini nazorat qilish, fikrlarni tahlil etish hamda muayyan mezon va standartlar asosida xulosa chiqarish qobiliyatini anglatadi. Shuningdek, V. Maiorana tanqidiy fikrlashni turli nuqtai nazarlarni anglash, baholash va muammolarga samarali yechim topishga qaratilgan jarayon sifatida tavsiflaydi.[2]

Tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar qatoriga kuzatish, tahlil qilish, talqin etish, refleksiya yuritish, baholash, xulosa chiqarish, tushuntirish, muammoni hal qilish va qaror qabul qilish kabi faoliyatlar kiradi. Shu sababli tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlarni barcha yoshdagi o‘quvchilar bilan tashkil etish katta ahamiyat kasb etadi. Biroq bunda o‘qituvchi darsning maqsadi va vazifalarini aniq belgilashi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari hamda ehtiyojlarini hisobga olgan holda mashg‘ulotlarni tashkil qilishi zarur.

Media savodxonligini shakllantirish ham zamonaviy ingliz tili ta‘limining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ingliz tilidagi maqolalar, yangiliklar, bloglar hamda ijtimoiy tarmoqlardagi materiallarni o‘rganish orqali o‘quvchilar axborotning haqqoniyligi va ishonchliligini baholashni o‘rganadilar. Bu esa ularning nafaqat til bilimlarini mustahkamlaydi, balki axborot oqimi kuchaygan bugungi davrda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini ham shakllantiradi.

Ingliz tili darslarida tanqidiy o‘qish va yozish ko‘nikmalarini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Turli janrdagi matnlar — badiiy asarlar, ilmiy maqolalar va publitsistik materiallar bilan ishlash o‘quvchilarning tahliliy salohiyatini oshiradi. Tanqidiy o‘qish davomida ular matnning asosiy g‘oyasini aniqlash, muallif pozitsiyasini tushunish, keltirilgan dalillarni baholash kabi ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar. O‘qituvchi tomonidan berilgan yo‘naltiruvchi savollar esa ularni mustaqil fikr bildirishga rag‘batlantiradi.[3]

O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayoni bir qator pedagogik tamoyillarga asoslanadi. Avvalo, o‘qitish sur‘atini o‘quvchining qabul qilish imkoniyatiga moslashtirish muhimdir. Shu bilan birga, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini muntazam ravishda rag‘batlantirib borish, ilgari egallangan bilimlardan samarali foydalanish ham katta ahamiyatga ega. Ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning tashabbuskorligi va mas‘uliyatini qo‘llab-quvvatlash, bilimlarni amaliy faoliyat orqali mustahkamlash, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida faol fikr almashinuvini yo‘lga qo‘yish ham tanqidiy fikrlash rivojiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, dars jarayonini samarali tashkil etish, uni o‘qituvchi va o‘quvchilar uchun qulaylashtirish hamda natijalarni muntazam baholab borish ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi.

O‘quv faoliyati davomida tanqidiy fikrlash o‘quvchilarda ko‘p qirrali tafakkur shakllanishiga yordam beradi. Bir faoliyat turidan boshqasiga o‘tish jarayonida har bir o‘quvchi o‘z oldiga aniq maqsad qo‘yishni o‘rganadi. Natijada ular mustaqil va ijodiy faoliyat yuritish ko‘nikmalari rivojlanadi hamda muayyan harakat rejasini tuzish malakasi shakllanadi.[4]

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi pedagoglar tomonidan maxsus topshiriqlar, mustaqil ishlanmalar va interfaol faoliyat turlarini tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Bunday metodlarning samaradorligi esa aniq mezonlar asosida baholanadi. Agar

15-May, 2026-yil

ta‘lim jarayoni o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan holda tashkil qilinsa, uning qiziqishlari, ehtiyojlari, imkoniyatlari va qobiliyatlari inobatga olinsa, bunday yondashuv nafaqat o‘quvchining rivojlanishiga, balki jamiyat va davlat taraqqiyotiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois tanqidiy fikrlashni yosh davrlardan boshlab shakllantirish tavsiya etiladi. Dars mashg‘ulotlari o‘quvchilarning yoshiga mos bo‘lishi bilan birga, ularning aqliy salohiyatidan maksimal darajada foydalanishga imkon yaratishi kerak. Ta‘lim jarayoni o‘quvchilarning tanlov va ehtiyojlariga mos ravishda takomillashtirib borilgandagina tanqidiy fikrlash rivojlanishi uchun qulay sharoit yuzaga keladi.[5]

Boshlang‘ich sinflardan boshlab grammatik bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiluvchi turli didaktik o‘yinlardan foydalanish mumkin. Masalan, “Kim savodxon?”, “Kim zukko?”, “Men kimman?”, “Zanjir”, “Rolli o‘yin” va “So‘z o‘rnini top” kabi o‘yinlar o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini ham oshiradi. Xususan, “Kim zukko?” o‘yini imlo savodxonligini mustahkamlashda samarali metod hisoblanadi. Ushbu o‘yinda kartochkalarga bir nechta so‘z yoziladi va ularning ayrimlari ataylab noto‘g‘ri shaklda beriladi. O‘quvchilardan esa xatolarni aniqlab, so‘zlarni to‘g‘ri yozish talab qilinadi. Vazifani tez va to‘g‘ri bajargan o‘quvchi g‘olib deb topiladi.[6]

Hozirgi zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quvchi ta‘lim jarayonining faol sub‘ekti bo‘lishi lozim. Shu sababli interfaol metodlardan keng foydalanish dars samaradorligini oshirishda muhim omil sanaladi. Ingliz tili darslariga qo‘yiladigan asosiy talablardan biri ham o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatishdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tanqidiy fikrlash insonda tug‘ma ravishda shakllanmaydi, balki maxsus o‘qitish va muntazam mashqlar orqali rivojlantiriladi. Demak, tanqidiy fikrlashni shakllantirish o‘qituvchi tomonidan puxta rejalashtirilgan pedagogik jarayonni talab qiladi. Dars mashg‘ulotlarida tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan topshiriq va faoliyatlardan samarali foydalanish esa chet tili o‘qituvchisidan yuqori kasbiy mahorat, ijodkorlik va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni chuqur bilishni talab etadi.[7]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o‘qitish jarayonida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish o‘quvchilarning nafaqat til kompetensiyasini, balki umumiy intellektual salohiyatini ham yuksaltiradi. Ushbu yondashuv ularda global muammolarni anglash, mustaqil qaror qabul qilish va zamonaviy jamiyat talablariga moslashish imkonini beradi. Shu bilan birga, ingliz tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning keng dunyoqarashga ega, analitik tafakkurli va kreativ fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lipman, M. *Thinking in Education*. Cambridge University Press, 2003. – pp. 45–67.

15-May, 2026-yil

2. Paul, R., Elder, L. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Pearson Education, 2014. – pp. 34–45.
3. Ennis, R. H. *Critical Thinking Across the Curriculum: A Vision*. Inquiry Journal, 2011. – pp. 1–10.
4. Maiorana, V. P. *Critical Thinking Across the Curriculum*. Bloomington: ERIC Clearinghouse, 1992. – pp. 56–62.
5. Norris, S. P., Ennis, R. H. *Evaluating Critical Thinking*. Pacific Grove, CA: Midwest Publications, 1989. – pp. 78–95.
6. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. London: Pearson Longman, 2007. – pp. 112–130.
7. Brown, H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. New York: Pearson Education, 2000. – pp. 87–104.

